

https://doi.org/10.31516/2410-5333.053.12

УДК 621.39

О. Т. Патряк, кандидат економічних наук, викладач кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль
oleksandro4ka@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7844-3587>

РОЗВИТОК ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджено стан та перспективи розвитку ринку телекомунікаційного зв'язку в Україні, визначено співвідношення показників розвитку галузі із загальними тенденціями розвитку економіки України, виокремлено перешкоди, що стримують розбудову інформаційного суспільства в Україні, сформовано комплексне розуміння галузевих особливостей та тенденцій, що надасть змоги отримати немало переваг як безпосередньо підприємствам, так і споживачам таких послуг, а також державі загалом.

Ключові слова: телекомунікаційні підприємства, інформаційне суспільство, інформаційний простір.

А. Т. Патряк, кандидат экономических наук, преподаватель кафедры документоведения, информационной деятельности и украиноведения, Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь

РАЗВИТИЕ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Исследовано состояние и перспективы развития рынка телекоммуникационной связи в Украине, выявлено соотношение показателей развития отрасли с общими тенденциями развития экономики Украины, выделены препятствия, сдерживающие развитие информационного общества в Украине, сформировано комплексное понимание отраслевых особенностей и тенденций, позволяющие получить ряд преимуществ как непосредственно предприятиям, так и потребителям таких услуг, а также государству в целом.

Ключевые слова: телекоммуникационные предприятия, информационное общество, информационное пространство.

О. Т. Patryak, Candidate of Economical Sciences, lecturer of the Department of Documentation, Information Activity and Ukrainian Studies, Ternopil National Economic University, Ternopil

THE DEVELOPMENT OF TELECOMMUNICATION SPACE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE BUILDING OF INFORMATION SOCIETY

The purpose of this paper is to study the telecommunication market conditions in Ukraine, determine its development trends, and describe the overarching challenges.

Research methodology. The author uses the general scientific and special research methods, in particular statistic methods for the analysis of official statistics and expert inspection of business analysts' data, generalization method and comparison method defining dynamics and structure of telecommunication market in Ukraine, and diagram method giving the possibility to increase data verification.

Results. The article is concerned with the conditions and development prospects of telecommunication market in Ukraine. The main tendencies of telecommunication enterprises activities were specified. The importance of national and foreign investments for subscriber growth was determined. Having analyzed the quality coefficients of corporate activities, the author considers the total level of telecommunication enterprises profitability. The tendencies and prospects of telecommunication market conditions in Ukraine were examined. The article describes the overarching challenges of business operation in the information field and telecommunication market.

Novelty. This paper proposes a new approach to the theoretical and methodological guidelines and recommendations for the improvement of the telecommunication market through the expansion of partnership with European companies in the context of creating a single information space, international transit traffic, and outsourcing of telecommunication services. In the course of the study, the general trends and features of the telecommunication industry development are examined, and the obstacles hindering the development of the information society in Ukraine are identified.

The practical significance of the results is to increase the significance of the development of the telecommunication space of Ukraine in the context of building the information society. The telecommunication industry has a number of specific features. Its development affects many spheres of socio-economic life, provides the implementation of numerous business processes, the use of modern communication technologies, operational communication and data transmission.

Key words: *telecommunication enterprises, information society, information space.*

Актуальність теми дослідження. В умовах науково-технічного прогресу та розвитку новітніх засобів комунікації галузь телекомунікацій набуває ознак стратегічно важливої сфери діяльності, оскільки віртуалізація, яка актуалізується останнім часом, багатьох суспільних відносин є перспективним напрямом розвитку суспільства, зокрема й українського, що особливо важливо в контексті європейського вектора розвитку України.

Постановка проблеми. Телекомунікаційна галузь має певні особливості, зумовлені інноваційною діяльністю та цільовим ринком, що стрімко розвивається; активним впливом конкурентів; унікальністю продукту й умовами його споживання (зазвичай у момент надання) та ін. Галузь інформації та телекомунікацій не ізольована від інших. Радше навпаки, її розвиток позначається на інших сферах суспільно-економічного життя, у багатьох випадках зумовлює розвиток фінансо-

вого сектора економіки, електронної комерції, інструментально забезпечує бізнес-процеси міжнародних відносин у глобальному економічному середовищі, оперативний зв'язок та передачу даних. Ринок телекомунікацій — ефективний інструмент розвитку суспільства загалом. Згідно з даними Державної служби статистики, в Україні функціонують 11954 телекомунікаційні підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розбудови інформаційного та телекомунікаційного ринку України присвятили науковий пошук В. О. Кулаков, В. О. Щебельська, М. Гончар, П. Чернишов. Проте, зважаючи на значний внесок указаних учених та науковців, є актуальними та невирішеними проблемні питання тенденцій розвитку телекомунікаційного простору України в контексті формування інформаційного суспільства.

Мета статті — вивчити стан ринку телекомунікаційних послуг в Україні, визначити тенденції його розвитку, описати основні проблеми телекомунікаційних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне значення якісного розвитку телекомунікацій зумовлено необхідністю: інтеграції України у світовий глобальний інформаційний простір (особливе значення мають розвиток та впровадження інтегрованих мультисервісних мереж); забезпечення необмеженого та надійного доступу користувачів до інформаційних ресурсів і спеціальних програмних інструментів різних мереж; створення технологічних умов мобільності користувачів телекомунікаційних послуг у всіх сферах суспільного життя в умовах динамічності глобального середовища.

Відповідно до Державного класифікатора видів економічної діяльності ДК 009:2010, у секції J «Інформація та телекомунікації» виокремлено розділ 61 «Телекомунікації (електрозв'язок)» (Державний класифікатор видів економічної діяльності, 2010), до якого входять «діяльність із надання телекомунікаційних та інших супутніх послуг, таких як передавання голосових, текстових, звукових або відеоданих» (Державний класифікатор видів економічної діяльності, 2010). Поділ економічної діяльності здійснено на основі типу задіяної інфраструктури, що дозволило структурувати її за групами та підгрупами, наведеними в табл. 1.

Вивчення розвитку та обсягів діяльності в досліджуваній галузі економіки здійснювалося на основі аналізу інформації Державної служби статистики України щодо секції J «Інформація та телекомунікації», що дозволило визначити співвідношення показників розвитку галузі із загальними тенденціями розвитку економіки України, сформувані комплексне розуміння галузевих особливостей та тенденцій, а також скеру-

вати подальший науковий пошук на обґрунтування шляхів подолання виявлених проблем.

Таблиця 1.

Групи та підгрупи видів економічної діяльності,
зазначеної в розділі 61 «Телекомунікації (електрозв'язок)»
секції J «Інформація та телекомунікації»
(надано на основі (КВЕД, 2010))

Шифр групи, класу	Назва групи, класу
61.1 (61.10)	Діяльність у сфері проводового електрозв'язку
61.2. (61.20)	Діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку
61.3. (61.30)	Діяльність у сфері супутникового електрозв'язку
61.9. (61.40)	Інша діяльність у сфері електрозв'язку

Так, серед усіх суб'єктів господарювання в досліджуваній галузі економіки 11,7 % становили юридичні особи. Це свідчить про наявність значної кількості малих посередників (у понад 102,5 тис. фізичних осіб-підприємців галузі працюють лише 6,2 тис. осіб), здрібнення бізнесу загалом. Негативним аспектом цієї тенденції є те, що таких суб'єктів господарювання складніше контролювати стосовно дотримання чинного законодавства у сфері телекомунікацій. Наприклад, у контексті надання широкосмугового доступу до мережі Інтернет означена проблема полягає в тінізації діяльності постачальників, котрі, на думку О. Животовського, «утримують невисокі ціни або за рахунок низької якості, або за допомогою явного порушення законодавства, <...> невеликі гравці працюють у «сірій зоні»» (*Связь нового поколения*, 2014). При цьому розвиток ринку він убачає у додатковому інвестуванні технологічних процесів та консолідації гравців ринку, а також зниженні бар'єрів входження на ринок, спрощенні умов діяльності постачальників послуг.

Значна частка прибутків від реалізації належить 6 великим підприємствам досліджуваної галузі, що можна пояснити, по-перше, розвинутою технічною інфраструктурою, налагодженою клієнтською базою, а не великою кількістю персоналу, оскільки розподіл чисельності найманих працівників за кожною категорією підприємств приблизно рівномірний.

Відповідно до наведених вище результатів основних показників розвитку суб'єктів господарювання галузі інформації та телекомунікації (зі структуриванням за їх цивільно-правовим статусом), на рис. 1 конкретизовано суб'єктів господарювання, діяльність яких вивчалась у процесі цього дослідження, що вможливило конкретизувати його об'єкт.

Незважаючи на те, що підприємства становлять лише 11,73 % від загальної кількості суб'єктів господарювання в досліджуваній галузі,

вони мають 71,10 % величини доходу та 96,32 % найманих працівників, що підвищує соціально-економічне значення їх діяльності в економіці України.

Згідно з даними Державної служби статистики України, найбільшу питому вагу в доходах від надання послуг пошти та зв'язку протягом 2006–2016 рр. забезпечило надання послуг мобільного зв'язку (у середньому 61,37 %), телефонного зв'язку (у середньому 19,20 %).

На основі наведеної інформації до основних видів телекомунікацій, що розвиваються (у послідовності зменшення частки в доходах від надання послуг), належать послуги: мобільного та стаціонарного (дротового) зв'язку; передачі даних (data-послуги) та широкосмужової передачі даних та доступу до мережі Internet.

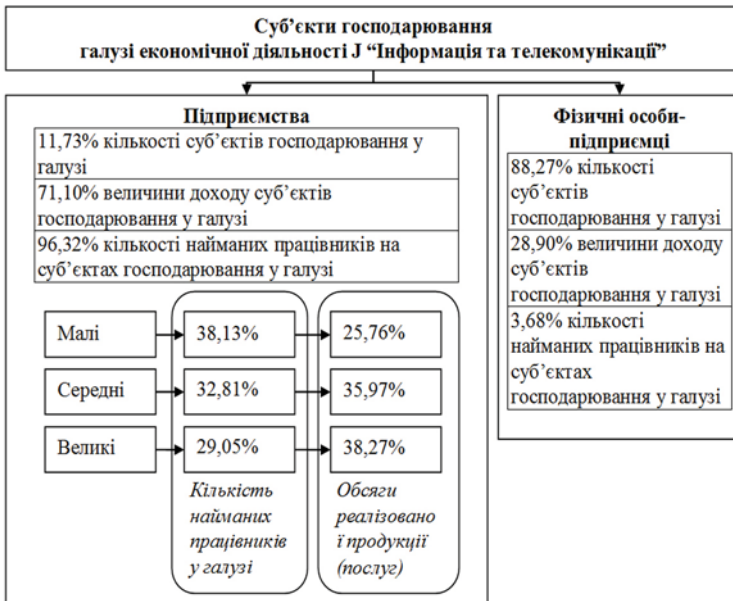

Рис. 1. Показники діяльності суб'єктів господарювання в галузі інформації та телекомунікацій

Значна частка доходів від надання послуг мобільного зв'язку пояснюється зменшенням чисельності абонентів мобільного зв'язку загалом в Україні: у 2015 р. така кількість становила 60720,1 тис. порівняно з 55576,5 тис. у 2011 р. (зросла на 9,2 %). Поглиблений аналіз тенденцій (рис. 2) свідчить про різке уповільнення темпів щорічного збільшення чисельності абонентів мережі Internet з майже 50 % до менше 20 %.

Сталим та відносно стабільним є щорічне збільшення числа абонентів мобільного зв'язку, утім зменшується кількість абонентів кабельного телебачення (починаючи з 2012 р.). Такий перерозподіл абонентів між різними видами телекомунікаційних послуг можна пояснити впровадженням багатьма операторами мобільного зв'язку пакетних пропозицій із доступом до мережі Інтернет, зокрема для перегляду телевізійних програм та онлайн-відеоінформаційних ресурсів.

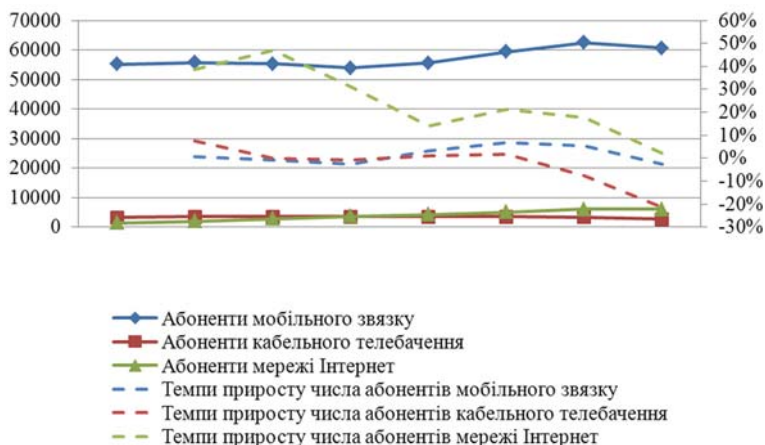

Рис. 2. Динаміка чисельності та темпів збільшення абонентів основних видів телекомунікаційного зв'язку за період 2008–2016 рр. (Абоненти зв'язку, 2008–2016 рр.; Стан і розвиток зв'язку України, 2015)

Слід указати й на постійне зростання питомої ваги доходів від надання комп'ютерного зв'язку, що пов'язано з розвитком інтернет-комунікацій і розширенням кола споживачів послуг доступу до мережі Інтернет, а також переходом до нових сучасних інтернет-технологій. За даними досліджень, проведених компанією «ЕКСПЕРТО-КРЕДЕ», «важливим визначником попиту на нові види й обсяги телекомунікаційних послуг є Internet <...>, пропозицію визначатимуть, насамперед, технології, за якими в найближчій перспективі буде реалізовано ядро телекомунікаційних мереж: Internet, асинхронний режим передавання даних (ATM), синхронні цифрові ієрархії SDH, волоконна оптика з дедалі більшим ущільненням каналів (WDM та DWDM) та бездротові мережі передавання даних (як стільникові мережі третього покоління, так і широкопasmові радіосистеми Wi-Fi, WiMAX, LTE тощо)» (Аналіз світового ринку телекомунікацій, 2015). Такі процеси зумовлені не тільки глобалізацією суспільних процесів та інформаційного середовища, а й упровадженням концептуально нових видів телекомунікаційних

послуг, розвитком мультисервісності, значним збільшенням попиту на нові види телекомунікаційних послуг для мобільних пристроїв.

Тенденції розвитку означеного сектора економіки багато в чому визначають найбільші гравці телекомунікаційного ринку, тому важливо вивчити їх позиціонування на вітчизняному та зарубіжних ринках телекомунікацій. Згідно з даними Рейтингу «ТОП-500 компаній Центральної та Східної Європи» (до якого ввійшли три телекомунікаційні компанії – «МТС», «Київстар» та «Укртелеком»), складеного консалтинговою компанією «Deloitte». Свідченням сильних позицій указаних компаній на ринку телекомунікацій є долучення їх і до національних рейтингів, показники яких подані в табл. 2.

Таблиця 2

Рейтинг вітчизняних компаній сектора телекомунікацій

(згідно з даними рейтингу ТОП-500 компаній Центральної та Східної Європи (рейтинг ТОП-500 компаній, 2015, с. 29) та рейтингу «200 найбільших компаній», за версією Forbes Україна (200 найбільших компаній, 2015))

Компанія	Згідно з даними рейтингу ТОП-500 Компаній Центральної та Східної Європи	Згідно з даними рейтингу «200 найбільших компаній» за версією Forbes Україна
	Місце	Місце
Київстар	144	19
MTS Україна	214	29
Укртелеком	394	42
Астеліт	У рейтингу не представлена	84

Як зазначає О. Животовський, голова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ), «у Туреччині ARPU (середня виручка на одного абонента на місяць) становить \$10, у Європі вище, в Україні – \$3» (*Связь нового поколения, 2014*). На його думку, вітчизняні оператори мобільного зв'язку прагнуть підвищити цей показник, проте не через зростання вартості послуг для всіх абонентів, а через надання додаткових послуг у вищих цінових категоріях (*Связь нового поколения, 2014*).

Перспективними тенденціями розвитку телекомунікаційних ринків фахівці (*Рейтинг ТОП-500 компаній, 2015* с. 29, 32; *Forbes Україна, 2015*) визначають такі: розширення ринку за допомогою зростання обсягів послуг передачі даних (data-послуг), розвиток хмарних сервісів та їх поширення серед ширшого кола споживачів, а також послуг убезпечення та збереженості даних і передачі інформації; узгодження телекомунікаційного законодавства України та європейських країн (регулювання роумінгових і роздрібних тарифів, ставок міжнародного інтерконекту),

зменшення контролюючих органів та створення сприятливого податкового клімату (*Рейтинг ТОП-500 компаній*, 2015, с. 32); розширення партнерства з європейськими компаніями в межах створення єдиного інформаційного простору, міжнародного транзиту трафіку, аутсорсингу телекомунікаційних послуг (віддалене обслуговування та call-центри), упровадження найкращих телекомунікаційних послуг європейського рівня; розширення надання послуг на основі швидкісного мобільного доступу до мережі Інтернет, адже 8 млн осіб в Україні користуються смартфонами, що стимулює їх бажання отримувати різноманітні додаткові послуги мобільних телекомунікацій; індивідуалізація процесу надання послуг, створення пакету індивідуальних пропозицій для клієнтів; встановлення та розширення доступу до мережі Інтернет у депресивних, важкодоступних районах та сільській місцевості, подолання проблеми цифрової нерівності.

Наведений перелік не є повним та вичерпним, проте саме він визначає вектор розвитку вітчизняного ринку телекомунікацій в Україні. Упровадження окремих напрямів у діяльність телекомунікаційних підприємств надасть змогу отримати певні переваги як безпосередньо підприємствами, так і споживачами таких послуг, а також державою: підвищення якості телекомунікаційних послуг, урізноманітнення їх асортименту, мобільно-фінансові послуги, ОТТ (телебачення через Інтернет), розвиток мобільних додатків і мобільного контенту; забезпечення нових джерел отримання доходів від нових та дійсних клієнтів завдяки розширенню попиту на послуги; послаблення значного домінування окремих телекомунікаційних підприємств для створення можливості розвитку конкурентного середовища на ринку комунікацій; зменшення операційних витрат на надання телекомунікаційних послуг та вивільнення коштів для здійснення інвестицій та впровадження інновацій; підвищення динамічності господарських процесів в економіці на базі інтенсифікації телекомунікаційного зв'язку.

В. О. Кулаков і В. О. Щербельська (2013, с. 17) виокремили такі перешкоди, що уповільнюють розвиток інформаційного суспільства в Україні: «<...> низька інвестиційна активність; недосконалість єдності державної технічної та інвестиційної політики; упровадження електронного урядування уповільнено та недостатньо координовано <...>». Автори вважають за необхідне долучати до телекомунікаційної галузі України не тільки вітчизняних інвесторів, а й іноземних. Це також відповідає офіційній позиції Уряду України.

Згідно з результатами аналізу практичних аспектів діяльності досліджуваних телекомунікаційних підприємств, визначено певні галузеві особливості їх діяльності, серед яких:

- 1) значна інвестиційна привабливість телекомунікаційних підприємств, що потребує визначення доцільних та можливих форм залучення іноземного інвестування з точки зору економічної безпеки таких підприємств, запобігання рейдерським захопленням, а також утрати платоспроможності (у зв'язку з важливістю телекомунікаційного сектора для національної безпеки держави);
- 2) складна організаційна структура, яка впливає на формування комунікаційних зв'язків між структурними підрозділами;
- 3) наявність значної частини високоліквідних активів (нематеріальних – ліцензії на провадження діяльності у сфері телекомунікацій; основних засобів – телекомунікаційне обладнання та устаткування), що визначає потребу управління показниками ліквідності під час ухвалення рішення про залучення кредитних ресурсів для фінансування діяльності;
- 4) різноманітність моделей фінансування діяльності телекомунікаційних підприємств, які передбачають автономне фінансування, фінансування діяльності, переважно кредитними коштами (а також урівноважену модель фінансування (приблизно симетричне фінансування власними та кредитними коштами).

Висновок. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що галузь телекомунікацій набуває стратегічно важливого значення для України, є перспективним напрямом інформаційно-культурного та економічного розвитку. У процесі аналізу статистичних даних та вивчення аналітичних матеріалів з питань телекомунікацій визначено співвідношення показників розвитку галузі із загальними тенденціями розвитку економіки України, виокремлено перешкоди, що стримують розбудову інформаційного суспільства в Україні, сформовано комплексне розуміння галузевих особливостей та тенденцій, що вможливить скерувати подальший науковий пошук на подолання виявлених проблем.

Список посилань

- 200 найбільших компаній: які компанії відіграють найважливішу роль в економіці України (2015). *Forbes Україна*. Узято з <http://forbes.ua/ua/ratings/2>.
- Абоненти зв'язку у 2008–2016 рр. (2016). *Державна служба статистики України*. Узято з http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/tz/az/az_u/az2007_u.htm.
- Аналіз світового ринку телекомунікацій: огляд (2015). «*ЭКСПЕРТО-КРЕДЕ*». Узято з <http://expertcrede.com.ua/index.php?id=28>.
- Державний класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. (2010). *Державна служба статистики України*. Узято з http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/61/KVED10_61.html.

- Кулаков, В. О. й Щебельська, В. О. (2013). Основні тенденції розвитку телекомунікаційної галузі: проблеми та перспективи. *Вісник Донецького університету економіки та права*, 1, 14–19.
- От чего должен отказаться и в каком направлении двигаться телеком-рынок. (2015). *Forbes Україна*. Узято з <http://forbes.ua/business/1385758-ot-chego-dolzhen-otkazatsya-i-v-kakom-napravlenii-dvigatsya-telekom-rynok>.
- Рейтинг ТОП-500 компаній Центральної та Східної Європи, 2014: прес-реліз. (2014). *Deloitte*. Узято з http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Ukraine/Local%20Assets/Documents/CE%20Top%20500/top500_2014_ukr.pdf.
- Связь нового поколения. (2014). *Forbes Україна*. Узято з <http://forbes.ua/magazine/forbes/1380616-svyaz-novogo-pokoleniya>.
- Стан і розвиток зв'язку України у 2015 році: статистичний бюлетень. (2015). *Державна служба статистики України*. Узято з http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/bl/03/bl_srz_2015pdf.zip.

References

- The 200 largest companies: Which companies play the most important role in the Ukrainian economy (2015). *Forbes Ukraine*. Retrieved from <http://forbes.ua/ua/ratings/2>. [In Ukrainian].
- Subscribers of communication in 2008-2016 (2016). *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/tz/az/az_u/az2007_u.htm. [In Ukrainian].
- Analysis of the World Telecommunication Market: Review (2015). *EXPERT-CREDE*. Retrieved from <http://expertcrede.com.ua/index.php?id=28>. [In Ukrainian].
- State classifier of types of economic activity DK 009: 2010 (2010). *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/61/KVED10_61.html. [In Ukrainian].
- Kulakov, V. O. and Shchebelskaya, V. O. (2013). Main tendencies of telecommunication industry development: problems and perspectives. *Bulletin of the Donetsk University of Economics and Law*, 1, 14-19. [In Ukrainian].
- What should I refuse and in what direction should the telecom market move (2015). *Forbes Ukraine*. Retrieved from <http://forbes.ua/business/1385758-ot-chego-dolzhen-otkazatsya-i-v-kakom-napravlenii-dvigatsya-telekom-rynok>. [In Russian].
- The rating of TOP-500 companies in Central and Eastern Europe, 2014: press release. (2014). *Deloitte*. Retrieved from http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Ukraine/Local%20Assets/Documents/CE%20Top%20500/top500_2014_en.pdf. [In Ukrainian].
- Connection of the new generation (2014). *Forbes Ukraine*. Retrieved from <http://forbes.ua/magazine/forbes/1380616-svyaz-novogo-pokoleniya>. [In Russian].
- Status and development of Ukraine's communication in 2015: statistical bulletin. (2015). *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/bl/03/bl_srz_2015pdf.zip. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 15.08.2018 р.